

ВИВЧЕННЯ ПЕРЕСОПНИЦЬКОГО ЄВАНГЕЛІЯ ЯК СКЛАДОВОЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Наукові праці МАУП, 2011, вип. 3(30), с. 190–194

Розглянуто роль культури в процесі соціалізації особистості. Висвітлено можливість використання у навчально-виховному процесі державних символів України, зокрема Пересопницького Євангелія. Накреслено основні перспективи подальшого вивчення Української Першокниги.

В епоху постіндустріального (інформаційно-го) суспільства стратегічна роль науки і техніки, завдяки яким людство відкрило нові можливості енергетичних ресурсів, що в свою чергу викликало до життя високі технології, поступово переходить до використання інтелектуального капіталу, — до науки й освіти, за допомогою яких формується насамперед людина, яка створює високі технології і вміє користуватися ними.

Освіта XXI ст. має бути освітою для людини. Її стрижень — розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, яка вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання гострих та складних проблем, прагне змінити на краще своє життя та добробут своєї країни.

У державній національній доктрині “Освіта” (Україна XXI ст.) у розділі III “Національний характер освіти і національне виховання” задекларовано:

“Освіта має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях Українського народу, його традиціях і духовності.

Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями [...].

Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибинних пластів національної культури і духовності” [1].

Національно-патріотичне виховання студентської молоді є складовою системи вихован-

ня громадянина України, тобто поглядів, переконань, ідеалів традицій, звичаїв, створена впродовж віків народом, покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтації сучасної молоді.

Тому і в Концепції національного виховання студентської молоді серед основних напрямів національно-виховної діяльності перше місце займає національно-патріотичне виховання, яке передбачає формування національної свідомості і відповідальності за долю України, виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення і збереження історичної пам'яті, виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій [2].

Кінцевою метою виховання особистості є підготовка до повноцінного суспільного життя, яке передбачає виконання ролей громадянина, трудівника, громадського діяча, сім'янина, товариша, тобто соціалізація особистості.

В соціалізації, як багатоплановому включенні особистості в соціальне життя, провідне місце посідає соціалізація засобами культури, яка поряд з людинотворчою, виконує ще й інші провідні функції (рис. 1).

Нині аксіомою є те, що поза культурою ніякого оновлення суспільства, становлення державності, впровадження демократії не може бути й мови. Культура дає можливість кожному прилаштуватися до існуючих у суспільстві оцінок і форм поведінки, пізнати закони природи і соціальних явищ, виробити ціннісні орієнтації людини, передати культурні цінності наступним поколінням. А що саме ми зможемо їм передати?

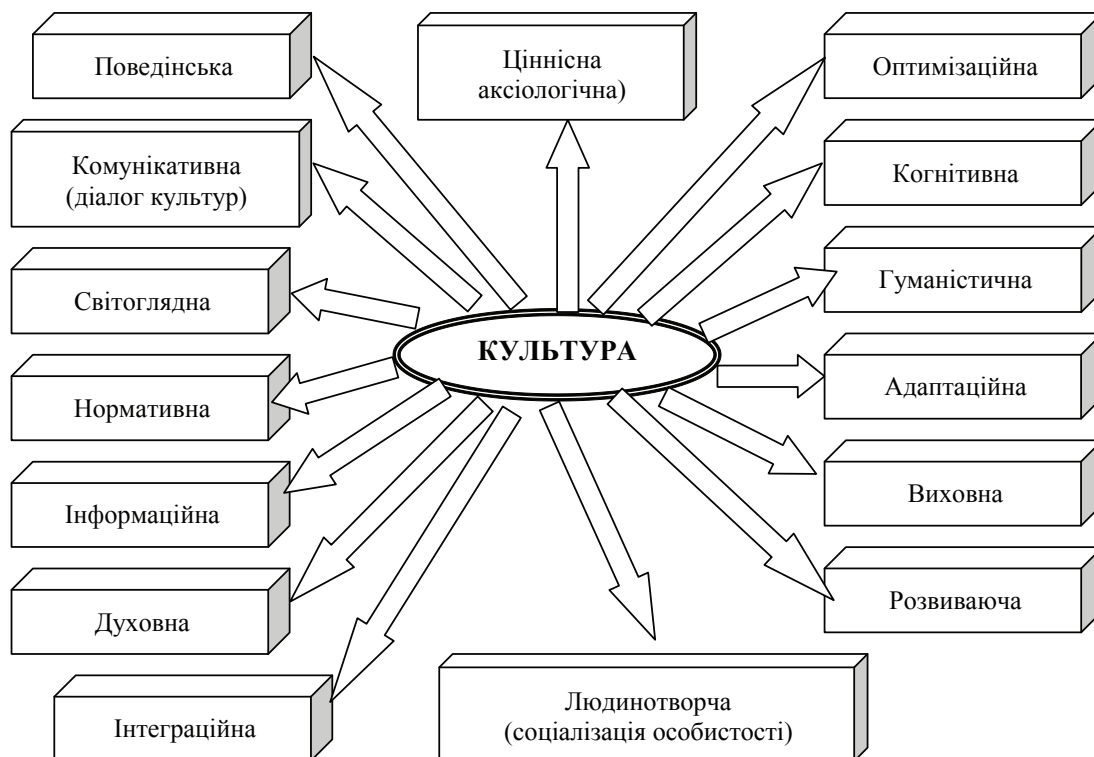

Рис. 1. Основні функції культури

Серед вічних цінностей можна назвати такі символи нашої держави, як прапор, герб і Українську Першокнигу – Пересопницьке Євангеліє. Про перші два символи вчителі говорять дітям ще в початковій школі і продовжують акцентувати на них увагу протягом усього навчання, але жодного слова маленькі громадяни не чувають про ту святиню, на якій президенти України присягають на вірність своїй землі і своєму народу. Мабуть, вищій школі слід заповнити цю порожнечу, тим паче, що пізнавальний і виховний потенціал вивчення Пересопницького Євангелія надзвичайно високий (рис. 2).

Наприклад, викладачі історії України разом із студентами зможуть здійснити мандрівку в часі і дізнатися, що найдавніший запис про Пересопницю знаходиться в Іпатіївському літописі і датований 1149 р. Там записано, що місто, де пізніше була створена Книга, було гарно укріпленою фортецею й центром князівських володінь. У цілому, про Пересопницю можна знайти багато (вісімнадцять) літописних згадувань. Крок за кроком можна простежити історію цього краю.

Особливо важливо в цьому контексті звернути увагу, в світлі останніх подій, на ідеологічне роз'єднання Сходу і Заходу України, діяльність

об'єднання “Свобода”, бійки 9 травня 2011 р. у Львові – на те, що Пересопниця була містом миру. Зокрема, у 1150 р. сюди з'їхались князі, щоб допомогти встановити мир між ворогуючими київськими князями – Юрієм та Ізяславом.

Героїчна земля народжувала героїв, але, на жаль, після 1246 р. про Пересопницю не було літописних згадок. Очевидно, після зруйнування монголо-татарами Пересопниця так і не змогла піднятися і за неповних 800 років перетворилася на неперспективне селище, розташоване всього за 30 кілометрів від міста Рівне. Від давнього міста залишилось з півсотні будинків, трохи більше сотні жителів, відсутня школа, дорога розбита, навіть дорожнього знаку з назвою селища немає.

І ось тут саме час для викладача соціології. Можливо, студенти зможуть запропонувати проєкт відродження цієї місцевості.

Філологи, вивчаючи історичну граматику, звертались би до цієї пам'ятки, яка містить унікальний матеріал для вивчення історії української мови на всіх її рівнях та взаємодії народнорозмовних і книжних елементів в українській літературно-писемній практиці XVI ст. [3]. Намагання перекладу священного писання простою народною мовою відбивають тенденцію до

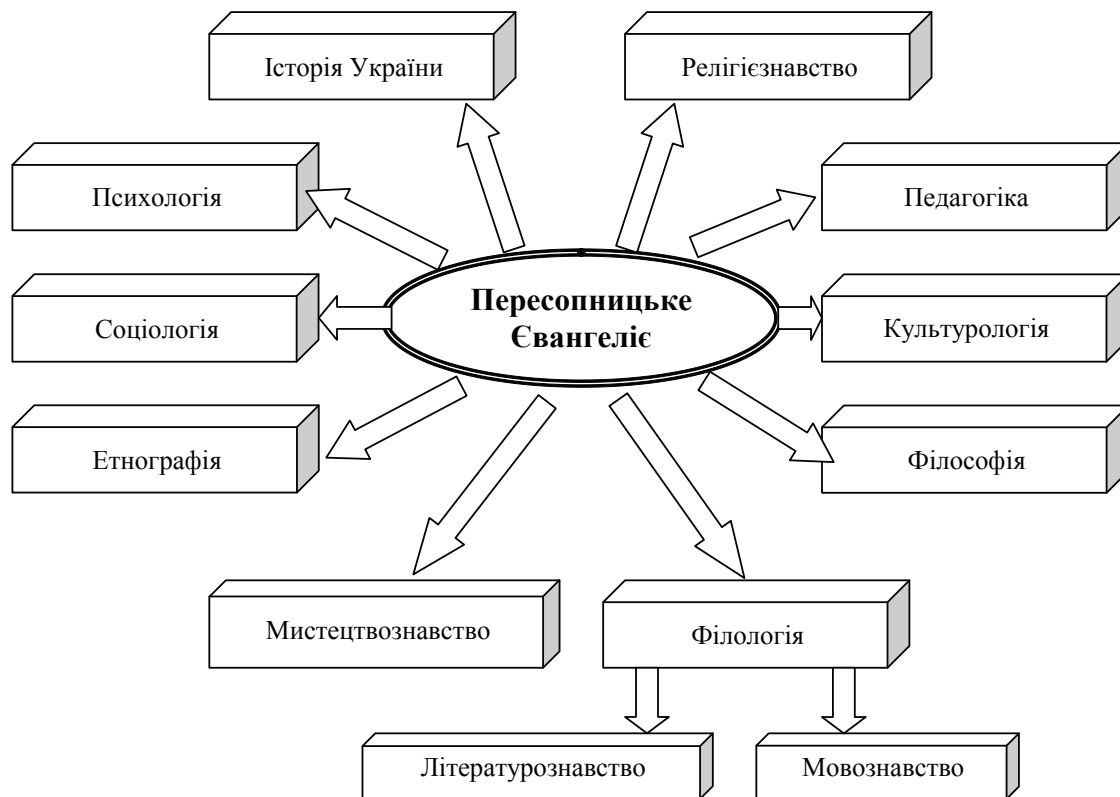

Рис. 2. Вивчення Пересопницького Євангелія в рамках гуманітарних наук в умовах вищої школи

створення самостійної книжної української мови у зв'язку з пробудженням національної самосвідомості у середовищі деяких представників тодішнього українського духовенства, які були близькими до народу. Перспективи вивчення Пересопницького Євангелія філологами доволі значні. Ще П. Житецький писав: “Вивчення Пересопницького рукопису не тільки з боку фонетики, але і з боку лексики, а також синтаксису, могло б привести до наслідків надзвичайно важливих. Перед нами відкрилась би така сторінка в розумовому житті цього краю, яка могла б висвітлити глухі віки XV і XIV, а разом з тим могла б надолужити відсутність сторінок, вирваних пізнішими переворотами, які відбулися на південноруських землях” [4]. На своїх дослідників ще чекає висвітлення незрозумілих питань походження, створення і відкриття пам'ятки та всебічне вивчення мови Пересопницького Євангелія.

Окремої розмови заслуговує художнє оформлення рукопису, яким свого часу займалися О. Грузинський [5] та Г. Павлуцький, а у наш час – відомий дослідник старої української книги – рукописної і друкованої – Я. Запаско [6, 7]. Гортаю-

чи сторінки Книги, що складається з 482 аркушів, тобто 964 сторінок, захоплюємось досконалістю уставу, яким написано Євангеліє. Теплий, жовтуватий колір пергаменту найвищої якості добре поєднується з коричневими чорнилами. Чотири мініатюри євангелістів за роботою, розкішно орнаментовані заставки, кінцівки, ініціали, рубрикаційні знаки тощо складають багатий декор літопису. Майбутні мистецтвознавці, культурологи поринуть у чарівний світ ніжно-рожевої, сірої, блакитної, сріблястої, золотої, червоної та зеленої фарб, які наповнюють рукопис життєрадісністю та урочистістю.

Розглядаючи мініатюри, саме час познайомитися з традиційною іконографією, порівняти зображення євангелістів на різних картинах та іконах. І тоді стає зрозумілим світ символів, якими сповнені мініатюри (матеріал для викладача релігієзнавства). Уперше в II ст. Іринея Ліонський, розтлумачуючи Апокаліпсис, запропонував трактування зв'язку євангелістів та істот з видінь Іоанна Богослова: лев у Іринея поєднував з самим Іоанном дівевість, царську владу Христа-Царя; телець поєднувався з Лукою і був символом хресної жертвності Ісуса Христа; людина (ангел) поєднувався з Мат-

феєм і був символом людської природи Христа та його втілення; орел поєднувався з Марком і символізував Дар Святого Духа, який підноситься над Церквою, а також Вознесіння Господнє [8].

Книга, народжена в XVI ст., збережена стараннями невідомих подвижників, за правом стала часткою національного духовного скарбу всіх слов'ян, невід'ємною складовою нашого минулого, нашої живої історії і сьогодення.

Вивчаючи тему “Культура як наука і навчальний модуль”, ілюструючи основні функції культури, викладач такого предмета, як культурологія, може сміливо користуватися відомостями з історії Пересопницького Євангелія.

Написане на замовлення княгині Жеславської, воно тривалий час зберігалось в Пересопницькому монастирі, про що, зокрема, свідчить інвентар цієї обителі 1600 р. Однак у 1630 р. монастир припинив своє існування. Його володар, князь Микола Чорторійський, католик, звернувся до короля Сигізмунда III з проханням передати обитель Клеванській єзуїтській колегії. Король відразу видав грамоту, згідно з якою монастир разом з майном та земельними угіддями переходив у володіння єзуїтів. Очевидно, до їх рук і потрапило Пересопницьке Євангеліє.

На деякий час ця реліквія загадково зникла, щоб потім з'явитися, але вже на початку XVIII ст. в Центральній Україні. Річ у тім, що під час Хмельниччини клеванські єзуїти були розгромлені і пограбовані. Можливо, ця книга потрапила до рук якогось козацького ватажка, а далі він вивіз її на Придніпров'я. Але це лише гіпотеза.

Врешті-решт Євангеліє опинилося в руках Івана Мазепи, який і подарував його Переяславському кафедральному собору, збудованому на власні кошти. Про це свідчить запис у Євангелії від 17 квітня 1701 р.

Майже сто років Євангеліє зберігалось в соборі, а потім опинилося в бібліотеці Переяславської духовної семінарії. Тут його і знайшов у 1837 р. археограф Осип Бодянский. У наступному році він опублікував у “Журналі Міністерства народної просвіти” невелику інформаційну статтю про цей рукопис.

Десь наприкінці 1845 р., перебуваючи в Переяславі, з цією книгою познайомився Тарас Шевченко. Він залишив запис у своїх археографічних нотатках про враження від рукопису.

У 60-х роках XIX ст. семінарію з Переяслава перенесли до Полтави. Туди ж потрапило і Пересопницьке Євангеліє. У 1873 р. книгу передала графу Д. Толстому, і вона опинилася в Пе-

тербурзі. Далі її власником став великий князь Петро Георгійович, принц Ольденбургський. Тільки через шість років після його смерті, у 1887 р., книга за сприяння вдови покійного повернулася до бібліотеки Полтавської духовної семінарії.

У Полтаві, в краєзнавчому музеї, Євангеліє пережило революцію 1917 р., громадянську війну, різноманітні експерименти радянської влади. Під час Другої світової війни книга була вивезена до Уфи, а після війни повернена в Україну, але не в Полтаву. Спочатку вона зберігалася у фондах Києво-Печерської лаври. 24 грудня 1948 р. за ініціативи професора Київського університету С. Маслова книгу передали до Центральної наукової бібліотеки (нині — Національна бібліотека України ім. В. Вернадського). Там вона зберігається і зараз. Щоб кожен міг ознайомитися з цим шедевром книгописання зроблене факсимільне видання.

Справді, Пересопницьке Євангеліє — це символ України, блага звістка про можливість здолаття страху смерті подвигом любові. Знання його історії, розуміння його значення для духовного самоствердження необхідно тим, хто шанобливо ставиться до своїх джерел, зберігає традиції і несе істину у своїх серцях. Це Слово, яке було спочатку, яке може порятувати, від якого залежать наші земні долі, Слово Милосердя. А далі майже все буде залежати від нас самих, від нашого вибору, від того, куди, на який шлях ми повернемо свою ходу.

Література

1. *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті.* — К.: Шкільний світ, 2001.
2. *Концепція національного виховання студентської молоді / Рішення колегії М-ва освіти і науки України від 25 черв. 2009 р. Протокол № 7/2-4.*
3. *Челіга І.* Пересопницьке Євангеліє і морфологічний стандарт української мови (на матеріалі іменника) // *Укр. діалектолог. зб. Кн. 3.* — К.: Довіра, 1997. — С. 218–230.
4. *Житецкий П.* Описание Пересопницкой рукописи XVI века с приложением текста Евангелия от Луки, выдержек из других евангелистов и 4-х страниц снимков / *Сост. П. Житецкий.* — К., 1876.
5. *Грузинский А. С.* Пересопницкое Евангелие как памятник искусства эпохи возрождения в Южной России в XVI в. // *Искусство.* — К., 1910. — № 1. — С. 1–53.
6. *Запаско Я. П.* Орнаментовані рукописи XI–XVI ст. в книгозшивах Української РСР // *Матеріали з етногр. та художн. промислу.* — 1957. — С. 155.

7. Запаско Я. П. Мистецтво української рукописної книги. — Л., 1993. — С. 9, 14, 19, 26, 31, 75.

8. Баженов И. Символы св. Евангелистов // Приходское чтение. — 1915. — № 15. — Пг.: Синодальная типогр., 1915. — С. 521–526.

9. Виткалов В., Граб О. Культурологічна освіта у системі гуманітарних знань // Вища шк. — 2009. — № 3. — С. 88–95.

В епоху постіндустріального (інформаційного) суспільства освіта має бути освітою для людини. У зв'язку з цим підвищується роль національної освіти, що передбачає виховання громадянина України, тобто формування у студентської молоді поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створених упродовж віків народом, покликаних формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтації молоді. Кінцевою метою виховання особистості є підготовка до повноцінного суспільного життя, тобто соціалізація особистості засобами культури, яка дає можливість кожному прилаштуватися до існуючих у суспільстві оцінок і форм поведінки, пізнати закони природи і соціальних явищ, виробити ціннісні орієнтації людини, передати культурні цінності наступним поколінням.

В епоху постіндустріального (інформаційного) общества образование должно стать образованием для человека. В связи с этим резко возрастает роль национального образования, которое предусматривает воспитание гражданина Украины, то есть формирование у студенческой молодежи взглядов, убеждений, идеалов, традиций, обычаев, созданных в течение веков народом, призванных формировать мировоззренческие позиции и ценности ориентации молодежи. Конечной целью воспитания личности является подготовка к полноценной общественной жизни, то есть социализация личности средствами культуры, которая дает возможность каждому приспособиться к существующим в обществе оценкам и формам поведения, познать законы природы и социальных явлений, выработать ценностные ориентации человека, передать культурные ценности следующим поколениям.

Education must be education for a man in the postindustrial (informative) epoch. So the role of national education which foresees the bringing up of a Ukrainian citizen that is (i.e.) the formation of views, world vision, ideals, customs and traditions within the students youth which have been created during the ages by the people acquires great significance. All these have to form the world outlook and the value orientation for the youth. The final goal of a person bringing up is the preparation for society life of full value, i.e. personality socialization by means of culture which gives the possibility for every one to adapt to the existing assessments and forms of behavior in the society, to get to know nature laws and social phenomena, to elaborate valuable orientation of a person, to transfer.

Надійшла 18 травня 2011 р.